

Erzurum'un Yüzleri "Cevat Dursunoğlu "

Tolga Başak

Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2016 , 95 sayfa, ISBN: 978-975-442-793-6

Okan Can Yılmaz¹

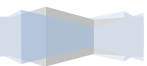
Bilindiği üzere 19. yüzyılın başlarından itibaren değişen dünya düzenine ayak uyduramayıp, çağdaşlaşmanın gerisinde kalan Osmanlı Devleti, bu durumun acısını Balkan savaşları ile ödemiş, 20.yüzyılın başlarında ise I. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi ile karşı karşıya kalmıştı. İtilaf devletleri, mütareke maddeleri ile Anadolu topraklarının bölüşülmesi yolunda yapacakları işgallere

¹ Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, okancnylmz@gmail.com

hukuki bir zemin oluşturmaya gayret göstermekteydi. Bununla beraber, Osmanlı Devleti'nin sonu anlamına gelen mütarekeden hemen sonra gerçekleştirilen haksız işgaller, Türk milletinin mücadele azmini arttırdığı gibi, yurdun çeşitli bölgelerinde Müdafaa-i Hukuk hareketlerinin ortaya çıkmasına da sebep olmuştu. Özellikle mütarekenin 24. maddesi, Doğu Anadolu'nun geleceği açısından oldukça endişeli bir havanın esmesine yol açtı. Bu madde, Vilayat-ı Sitte'de bir karışıklık çıktığı zaman, bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgal hakkını İtilaf devletleri muhafazası, yani işgaline zemin hazırlıyordu. Bu durumda bölgede öteden beri hissedilen Ermeni tehlikesi yeniden gündeme geliyordu. Meseleye yönelik duyarlılık ilk olarak kendini İstanbul'da göstermiş ve burada 4 Aralık 1918'de Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulmuştu.

Mütarekeden sonra yedek subay olarak yaptığı askerlik hizmetinden terhis olan Cevat Bey, bir süre sonra İstanbul'da bu cemiyetin toplantılarına katıldıktan sonra, memleketi Erzurum'a dönmüş ve İstanbul'dan aldığı yetki belgesine dayanarak 10 Mart 1919'da bu cemiyetin Erzurum Şubesi kurulmuştur. Milli Mücadele Hareketi'nin temellerinin atıldığı 1919 yılı Erzurum'undaki teşkilatlanma ve Müdafaa-i Hukuk süreci gözden geçirildiğinde, bu dönemde ön plana çıkan şahsiyetlerden birisinin de Cevat Dursunoğlu Bey olduğu rahatlıkla söylenebilir. Cevat Bey Mondros Mütarekesi'nden sonra Doğu Anadolu toprakları açısından ortaya çıkan Ermenistan tehlikesine karşı Erzurum'da kurulan "Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin" kurucularındandır. I. Dünya Savaş'ında çeşitli cephelerde vazife yaptıktan sonra Erzurum'a dönmüş, burada Milli Mücadelenin sesi haline gelen Albayrak Gazetesi yayın heyetinde yer almıştır. İtilaf devletlerinin haksız işgallerini ve iki yüzlü politikalarının gazete sütunlarında sıkça eleştiren Cevat Bey, böylelikle devamlı surette milli vicdanı canlı tutmaya gayret etmiştir

Cevat Bey'e, bir başka açıdan bakacak olursak, eğitim alanındaki hizmetleriyle de ön plana çıktığını görmekle beraber ayrıca Erzurum'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin umum katibi olduğunu da söyleyebiliriz 17 Haziran 1919 tarihli Erzurum Vilayet Kongresi ve 23 Temmuz 1919'daki Erzurum Kongresi'nin toplanması için yapılan hazırlıkların içinde aktif olarak yer almış, Erzurum Kongresi delegeliğinden Mustafa Kemal Paşa lehine istifa ederek kongreye Hasankale delegesi olarak katılmıştır. 1920 Eylülünde Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı ve yine aynı ay Bakü'de toplanan Türkiye Komünist Teşkilatları Birinci Kongresi'ne TBMM tarafından gizli bir görevlendirme ile katılan Cevat Dursunoğlu, yeni Türk devletinin kuruluş yıllarında eğitim sisteminin çeşitli kademelerinde üst düzey yöneticilik yapmıştır. Burada parantez açmak gerekirse, derinlemesine inceleme yaptığımız zaman böyle bir kongrenin toplanması ve Cevat Bey'in hangi sıfatla kongreye katıldığı konusu teyide muhtaç bilgi olması hasebiyle yazaramızı kaynak gösterme açısından eleştirebileceğimiz bir husus olarak göze çarpmaktadır.

Cevat Dursunoğlu Bey ayrıca, 1942-1946'da Kars ve 1946-1950 yılları arasında Erzurum milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiş, 1961'de kurucu Meclis'te görev almış, 1965'te ise politikadan çekilmiştir. Cevat Bey, politika dışında Halkevleri ve Türk Dil Kurumu asli üyeliği yapmış, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü şeref üyeliğini de başarı ile icra ettikten sonra 12 Ocak 1970'de Ankara'da vefat etmiştir.

Bu çalışma, Cevat Bey'in biyografisini vermekle beraber, özellikle onun Milli Mücadele dönemindeki faaliyetleri üzerinde de yoğunlaşmış olması nedeniyle önem arz etmektedir. Şahsi kanaatime göre Cevat Dursunoğlu'nun bu dönemdeki konumunu ve faaliyetlerini ön plana çıkarabilmek amacıyla olayların içine girme zorunluluğu da ayrıca giderilmeye çalışılmıştır. Ve bu noktada özellikle Erzurum'da yaşanan siyasi, sosyal meselelere değinilmeye özen gösterilmiştir. Bunu anlamak da zor değildir. Çünkü tanıtımını yaptığımız bu eser Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin, Erzurum ve tarihi değerlerini tanıtmaya amacıyla olan Erzurum'un Yüzleri serisinin muhtevasıdır.

Eser teşkilinde öne çıkan kaynaklara baktığımız zaman, öncelikle karşımıza Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi çıkmaktadır. Doğal olarak yukarıda zikrettiğimiz dönemlerde Cevat Dursunoğlu Bey milletvekilliği yaptığı için onun hakkında en geçerli kaynaklar Türkiye Büyük Millet Meclisi arşivinden çıkmıştır. Bunun dışında baktığımız zaman Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi, Emekli Sandığı Arşivi ve Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivinden de konu ile alakalı olarak çokça faydalanılmıştır. Tüm bu zikrettiğimiz arşivlerden temin edilen belgeler konu içerisinde değerlendirildiği gibi Cevat Bey'in Milli Mücadele'de yıllarından konu aldığı *Milli Mücadele'de Erzurum* adlı hatıralarından oluşan eseri de bu çalışma için vazgeçilmez bir kaynaktır. Yine Cevat Bey'in çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan makaleleri taranarak, bunlardan da istifade edildiğini vurgulamak gerekir. Milli Mücadele döneminde Erzurum'un sesi haline gelen Albayrak Gazetesi'nin mevcut nüshaları da tanıtımını yapmış olduğumuz eserin araştırma sahası içinde değerlendirilen belgeleri arasında yerini almıştır.

Tüm bu kaynak bahsinden sonra baktığımızda çalışmanın ilk kısmı Cevat Bey'in genel bir biyografisi şeklinde düzenlenmiş, daha sonra Cevat Bey'in askerlikten terhisinden sonra, Mondros Mütarekesi günlerinde İstanbul ve Erzurum'daki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Burada, Erzurum'un teşkilatlanma süreci ve kongreye hazırlık faaliyetleri ile Erzurum Kongresi ve kongrede Cevat Bey'in faaliyet ve düşünceleri de altı çizilen başlıklar arasında yer almaktadır. Daha sonra Milli Mücadele Dönemi'nde Erzurum'da çıkan, yukarıda zikrettiğimiz Albayrak Gazetesi heyeti içerisinde Cevat Bey konusu değerlendirilmiş, son olarak da Cevat Bey'in, 1920 Eylül'ünde Bakü'de toplanmış olan kongrelerle bağlantısı üzerinde durulmuştur. Cevat Bey'in de katıldığı bu kongreler; I. Doğu Halkları Kurultayı (1-9 Eylül 1920) ile bu kurultaydan hemen sonra Mustafa Suphi önderliğinde yine

Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de toplanan Türkiye Komünist Teşkilatlarının I. Kongresi'dir. (10- 15 Eylül 1920) . Çalışmanın sonunda bulunan ekler kısmında ise, TBMM arşivi ve Emekli Sandığı Arşivi'nden ulaşılabilen çeşitli fotoğraflarla birlikte bazı belgelere de yer verilmiştir.

Sonuç olarak baktığımızda, Erzurum'un üzerine düşen ağır sorumluluk günlerinde, fedakar insanlardan biri de hiç kuşkusuz Cevat Bey'dir. Cevat Bey, Mondros Mütarekesini takiben terhis olup, Erzurum'a geldikten sonra, yukarıda bahsedilen süreçte daima göze çarpan şahsiyetlerden biri olmuş ve Müdaafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Umumi Kâtipliği görevini üstlenerek üzerine düşen sorumluluğu, çok yönlülüğü sayesinde yerine getirmeye çalışıp, Erzurum'un tarihsel süreçte önemli şahsiyetlerden biri olma payesine ulaşmıştır.

